

УДК 341.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.34>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ЗА ПІДТРИМКУ РУХІВ ОПОРУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Колотуха І.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри міжнародного права**ДВНЗ «Ужгородського національного університету»*

ORCID: 0009-0003-8889-5610

e-mail: ikolotuha@gmail.com

Колотуха І.О. Окремі аспекти відповідальності держав за підтримку рухів опору під час збройного конфлікту.

Розглядається питання, яке має на меті встановити основні аспекти відповідальності держав за контроль та керівництво рухами опору які ведуть бойові дії під час внутрішньодержавного та міжнародного збройного конфлікту.

Вказується, аналіз сучасних міжнародних відносин свідчить про те, що людству ще не вдається позбавитись війн та інших збройних конфліктів, які переважно є збройними конфліктами не міжнародного характеру. Це засвідчують події в колишній Югославії, Руанді, Афганістані, Іраку, Ліберії, на Кавказі, з 2014 року не виключенням стала і Україна, міжнародний збройний конфлікт на території якої з 24 лютого 2022 переріс у війну розв'язану РФ у масштабах, яких Європа не знала з часів другої Світової війни.

У всіх згаданих війнах першочергову роль відігравали рухи опору, які підтримувались та контролювались третіми державами, що вказує на триваючу актуальність вказаної теми.

Відзначається, сучасні міжнародні відносини характеризуються зміною характеру конфлікту, появою ряду нових категорій та ситуацій, збільшенням числа жертв серед цивільного населення, все більшою інтернаціоналізацією збройних конфліктів неміжнародного характеру, використанням контрольованих рухів опору. У зв'язку з цим питання кваліфікації різних видів збройних конфліктів є надзвичайно актуальним, тим більше в умовах триваючої повномасштабної війни розв'язаної Росією проти України.

Особлива увага приділена автором положенням статуту Міжнародного кримінального суду та статуту Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, які по суті формують сучасну доктрину кримінальної відповідальності за воєнні злочини та злочин геноциду.

У статті висвітлюються положення і яким автором надана оцінка, що стосуються передумов правильної кваліфікації, адже, передумовою правильної кваліфікації є глибоке вивчення та розуміння особою, що застосовує норми права, засад міжнародного гуманітарного права, міжнародної політики держави, міжнародної судової та слідчої практики; правильне з'ясування та витлумачення змісту міжнародного договору, визначення меж дії обраної норми в часі, просторі та за колом осіб, а також встановлення всіх її ознак; збір і аналіз доказів у справі, повне й усебічне встановлення фактичних ознак збройного конфлікту; застосування правил кваліфікації, вироблених теорією та практикою, при обґрунтованому поєднанні ознак збройного конфлікту, що встановлені міжнародним правом, з ознаками вчиненого діяння.

Важливе місце в роботі займає висвітлення питання контролю та його видів з боку держави над рухами опору, які ведуть бойові дії.

Ключові слова: рух опору, контроль держави, міжнародний збройний конфлікт, внутрішньодержавний збройний конфлікт, воєнні злочини.

Kolotukha I.O. Certain aspects of the state's responsibility for supporting resistance movements during armed conflict.

The issue is considered, which aims to establish the main aspects of the state's responsibility for controlling and leading resistance movements that conduct hostilities during intrastate and international armed conflict.

It is indicated that the analysis of modern international relations indicates that humanity will not yet be able to get rid of wars and other armed conflicts, which are mainly armed conflicts of a non-international nature. This is evidenced by events in the former Yugoslavia, Rwanda, Afghanistan, Iraq, Liberia, in the Caucasus, and since 2014 Ukraine has also become an exception, the international armed conflict on the territory of which, since February 24, 2022, has grown into a war unleashed by the Russian Federation on a scale that Europe has not known since the Second World War.

In all the wars mentioned, the primary role was played by the aforementioned resistance movements, which were supported and controlled by third states, which indicates the continuing relevance of the topic.

It is noted that modern international relations are characterized by a change in the nature of the conflict, the emergence of a number of new categories and situations, an increase in the number of victims among the civilian population, the increasing internationalization of armed conflicts of a non-international nature, the use of controlled resistance movements. In this regard, the issue of qualifying various types of armed conflicts is extremely relevant, especially in the context of the ongoing full-scale war unleashed by Russia against Ukraine.

The author pays special attention to the provisions of the Statute of the International Criminal Court and the Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, which essentially form the modern doctrine of criminal responsibility for war crimes and the crime of genocide.

The article highlights the provisions and the author's assessment of the prerequisites for correct qualification, because the prerequisite for correct qualification is a deep study and understanding of the person applying the rules of law, the principles of international humanitarian law, the international policy of the state, international judicial and subsequent practice; correct clarification and interpretation of the content of an international treaty, determination of the limits of action of the selected norm in time, space and by the circle of persons, as well as the installation of all its signs; collection and analysis of evidence in the case, complete and comprehensive establishment of the factual signs of an armed conflict; application of the rules of qualification developed by theory and practice, with a reasonable combination of the signs of an armed conflict established by international law with the signs of the committed act.

An important place in the work is occupied by highlighting the issues of control and its types by the state over resistance movements that are waging hostilities.

Key words: resistance movement, state control, international armed conflict, intrastate armed conflict, war crimes.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де геополітична напруженість і регіональні протистояння стають все більш комплексними, а війни набувають багаторівневості, ведуться як на інформаційному фронті так і на частині території певних держав з використанням гібридних механізмів та псевдо рухів опору, питання притягнення до відповідальності держав за підтримку таких організацій, рухів, за контроль над ними набуває особливої актуальності та значущості.

Доведення здійснення контролю державою на рухом опору, який діє на території іншої держави де відбувається збройний конфлікт є ключовим фактором для визначення застосовного міжнародного права, захисту прав учасників конфлікту та цивільного населення, а також для встановлення відповідальності за можливі порушення міжнародного гуманітарного права. Теоретичні аспекти цього питання формують фундамент для практичного застосування норм міжнародного права у складних і часто неоднозначних ситуаціях сучасних збройних протистоянь.

Чітке та правильне встановлення складових, які доводитимуть наявність контролю з боку іншої держави – це не просто академічне завдання, а критично важливий процес, який має далекосяжні наслідки для всіх залучених сторін. Цей процес вимагає глибокого розуміння міжнародного гуманітарного права, аналізу фактичних обставин конфлікту, та врахування складних політичних, соціальних та економічних факторів. Теоретичні засади цього процесу охоплюють широкий спектр питань: від визначення порогу інтенсивності насильства, необхідного для кваліфікації ситуації як збройного конфлікту, до розмежування міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, а також ідентифікації учасників конфлікту та їхнього статусу.

Вивчення теоретичних аспектів контролю держави над рухом опору є особливо важливим у контексті еволюції характеру сучасних війн. Поява нових форм збройних протистоянь, таких як гібридні війни, кібервійни та конфлікти з участю недержавних збройних груп, ставить перед міжнародним правом нові виклики. Ці виклики вимагають переосмислення традиційних підходів до вивчення проблеми контролю держави над збройними формуваннями, які видають себе за рух опору та розробки нових теоретичних моделей, які б відповідали реаліям XXI століття. Таким чином, дослідження теоретичних аспектів контролю держави над рухом опору не лише сприяє більш ефективному застосуванню існуючих норм міжнародного права, але й відкриває шлях для його подальшого розвитку та адаптації до мінливих умов глобальної безпеки.

Саме питання притягнення до відповідальності держави за підтримку руху опору, залежить від доведення наявності стійкого контролю держави над таким рухом опору, а отже і впливає на кваліфікацію діяння та самого збройного конфлікту, адже такий може виявитися насправді міжнародним, попри категоричне заперечення такого державою яка здійснює контроль руху опору та вказує на громадянський характер такої війни.

Ось тому, **завданням**, яке ставить перед собою автор, при написанні даної статті, полягає у тому, щоб встановити основні маркери, які б вказували, що існує постійний міцний контроль держави над рухом опору, в чому саме він полягає та чи несе сама контролююча держава відповідальність за дії підтримуваного руху опору, який по суті буде терористичною організацією для держави з якою ведеться збройний конфлікт. Актуальність обраної проблематики покликана розв'язаною війною РФ проти України та намаганням агресора пояснити триваючу війну з 2014 року внутрішньодержавним конфліктом на території України, щоб таким чином уникнути міжнародно-правової відповідальності за розв'язання міжнародного збройного конфлікту.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика визначення та доведення існування стійкого контролю держави над рухом опору активно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Ця тема знаходиться на перетині міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та теорії міжнародних відносин, що зумовлює її міждисциплінарний характер.

У зарубіжній науці значний внесок у розробку теоретичних засад зробили такі вчені, як Рікгоф Дж., Кокан С., Камерон, Е. Пеїч, Е. Бенвеністі. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань: від аналізу критеріїв розмежування міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів до проблем застосування міжнародного гуманітарного права в сучасних гібридних конфліктах з використанням рухів опору, приватних військових компаній та терористичних організацій. Особливу увагу привертають дослідження Міжнародного комітету Червоного Хреста, зокрема роботи юридичного радника МКЧХ Е. Пеїч, які пропонують глибокий аналіз сучасних викликів у сфері кваліфікації збройних конфліктів.

Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням цієї проблематики, варто відзначити праці М.В. Буроменського, М.М. Гнатовського, Т.Р. Короткого, В.М. Репецького, Д. Новашок. Їхні роботи зосереджені на аналізі форм контролю держави над воєнізованими формуваннями різних типів, які діють на території інших держав, теорії кваліфікації збройних конфліктів у контексті сучасних викликів міжнародній безпеці, зокрема з урахуванням досвіду України. Особливу цінність становлять дослідження, присвячені правовій кваліфікації збройного конфлікту на сході України та анексії Криму.

Важливим джерелом для розуміння сучасного стану проблематики є також рішення міжнародних судових органів, зокрема Міжнародного кримінального суду та Міжнародного суду ООН. Ці рішення не лише застосовують, але й інтерпретують та розвивають теоретичні концепції згаданої тематики.

Незважаючи на значний обсяг досліджень, ряд аспектів проблематики залишається дискусійним та потребує подальшого вивчення. Зокрема, актуальними залишаються питання визначення статусу недержавних збройних груп у сучасних конфліктах, а також застосування концепції «інтернаціоналізованих» внутрішніх збройних конфліктів. Крім того, розвиток технологій та поява нових форм протистоянь постійно створюють нові виклики для теорії контролю, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

В даній статті автор ставить за **мету** напрацювати необхідні доповнення до національної доктрини міжнародного та кримінального права, які покращать механізм притягнення до міжнародної відповідальності саме держави за підтримку військових формувань, якими є рухи опору, що ведуть збройну боротьбу на території інших держав.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання підтримки та контролю державою рухів опору, важливим є правильно ідентифікувати таке утворення з точки зору міжнародного права.

Рух опору, або національно-визвольний рух має наступні характеристики узвичаєні в міжнародному праві. Так, стаття 1 Додаткового протоколу II встановлює ознаки, яким має відповідати збройний конфлікт неміжнародного характеру: він відбувається на території будь-якої сторони між її збройними силами й антиурядовими збройними групами або іншими організованими збройними угрупованнями, які перебувають під відповідальним командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, який дає їм змогу вести безперервні й погоджені збройні дії. Наявність перелічених підстав вказує на умови застосування норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів неміжнародного характеру [6, с. 239].

У статті 1 II Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 року, закріплено, що «цей Протокол розвиває й доповнює статтю 3, загальну для Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, не змінюючи існуючих умов їх застосування, застосовується до всіх збройних конфліктів, які не підпадають під дію статті 1 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), і відбуваються на території будь-якої Високої Договірної Сторони між її збройними силами або іншими організованими збройними групами, які, перебуваючи під відповідальним командуванням, контролюють частину її території, що дає їм змогу здійснювати безперервні й погоджені воєнні дії та застосовувати цей Протокол» [1].

Останнім часом набуває все більшої прихильності теорія, згідно якої основною умовою визнання національно-визвольного руху суб'єктом міжнародного права, або принаймні визнанні законною

стороною, що воює є наявність та/або можливість набуття ефективного контролю за населенням на даній території [2, с. 157].

Додатковий протокол I (ст.96, п.3), зазначає, що національно-визвольний рух «може взяти зобов'язання застосувати Конвенції і цей Протокол», щодо конфлікту шляхом односторонньої заяви, адресованої депозитарієві. [6, с. 39]. Однак, як бути у випадках, коли таку заяву робить збройне формування яке вступає у збройні сутички тривалої інтенсивності, але боротьба якого не відповідає ustalеним ознакам легітимності, а саме, коли збройна боротьба ведеться не в цілях звільнення від колоніального панування, расистського гноблення або іноземної окупації та яке як виявляється перебуває під стійким та ефективним контролем третьої держави.

Аналізуючи вищенаведене, за основу можемо взяти такі ознаки, які вказують на достатній обсяг правосуб'єктності національно-визвольного руху, щоб вважати його суб'єктом міжнародного права: 1) наявність збройного формування; 2) боротьба ведеться проти колоніального панування, іноземної окупації та расистських режимів для здійснення свого права на самовизначення; 3) визнання відповідною регіональною організацією; 4) тривалий характер збройного конфлікту; 5) ефективний контроль території 6) здатність укладати міжнародно-правові договори.

Саме такі ознаки на думку автора, можуть свідчити про повну правосуб'єктність національно-визвольного руху та вважати його повноцінним суб'єктом міжнародного права та законною воюючою стороною із всіма впливаючими наслідками.

В іншому випадку потрібно встановлювати зв'язки такого руху опору з контролюючою державою та фактично злочинну співучасть за ведення бойових дій на замовлення третьої сторони та за її підтримки. Однак, найбільш суперечливим аспектом контролю у науці та практиці міжнародного права є відповідальність держави за діяння угруповань, які ведуть бойові дії на території іншої держави. Як підкреслює Сироїд Т.Л., «міжнародно-правова відповідальність є необхідним юридичним засобом забезпечення дотримання норм міжнародного права» [7, с. 55].

У даному випадку йдеться про існування збройного конфлікту неміжнародного характеру на території однієї держави, в рамках якого антиурядові сили перебувають під таким рівнем контролю з боку іншої держави, що з цього впливає можливість присвоїти дії такого угруповання цій державі. У такому випадку стає можливим не лише відповідальність держави за порушення законів та звичаїв ведення війни, але і виникнення збройного конфлікту міжнародного характеру [3, с. 702].

Професорка Женевського Університету Каррон Д. зазначає, що є три основні наслідки що вказують на стійкий зв'язок держави з діяннями сепаратистського угруповання, яке діє на території іншої держави:

встановлення відповідальності держави за порушення норм міжнародного права, вчинені угрупованням;

виникнення міжнародного збройного конфлікту між державою, яка здійснює контроль над угрупованням, та державою, проти якої це угруповання веде боротьбу;

інтернаціоналізація неміжнародного збройного конфлікту між державою та сепаратистським угрупованням [8, с. 1041].

Для визначення відповідальності держави за дії угруповань, зокрема за порушення норм міжнародного гуманітарного права під час бойових дій, потрібно встановити рівень контролю, який держава має над збройною групою.

Розроблена доктрина про суворий та ефективний контроль (*strict and effective control*) була застосована Міжнародним Судом ООН у справі «Воєнні та воєнізовані дії на території та проти Нікарагуа» 1986 року. Тест на суворий контроль полягає у встановленні такого взаємозв'язку між сепаратистським утворенням і урядом іншої держави, який дає право, для юридичних цілей, визнати таке утворення *de facto* органом держави, який діє від її імені. Натомість, основна відмінність між тестом на ефективний контроль та тестом на суворий контроль полягає в тому, що перший не дає підстав для визнання угруповання *de facto* органом держави, оскільки його діяльність не обов'язково може бути розглянута як діяльність зовнішньої сили. Замість того цей тест встановлює відповідальність за окремі порушення міжнародного права, які повинні бути розглянуті в індивідуальному порядку [4, с. 225].

Тест на загальний контроль (*overall control*), який був вперше застосований Міжнародним трибуналом для колишньої Югославії у справі Душко Тадича (*Tadic case*), який передбачає, що для того, щоб присвоїти поведінку сепаратистського угруповання державі, яка його контролює, необхідно довести, що держава здійснює загальний контроль над суб'єктом не лише фінансуванням, навчанням, оснащенням або наданням оперативної підтримки, а також відіграючи роль в організації, координації, плануванні чи нагляді над воєнними діями чи операціями [5, с. 293].

У справі України та Нідерландів проти РФ Суд визначив, що сам факт залучення *de jure* російських військових до конфлікту недостатній для безсумнівного встановлення наявності ефектив-

ного контролю над територією. Саме тому Суд, довівши повний та ефективний контроль РФ на сепаратистами, надав критерії для визнання наявності такого контролю, зокрема:

- військова підтримка сепаратистів, включно з:
- впливом на військову стратегію;
- постачанням зброї та іншої техніки;
- навчанням;
- артилерійським прикриттям;
- нарощуванням військ на кордоні.
- політична підтримка сепаратистів;
- економічна підтримка сепаратистів [9].

За таким підходом, фактично було доведено, що на території України, починаючи з березня 2014 року відбувається міжнародний збройний конфлікт розв'язаний РФ, і будь-які намагання довести зворотнє, а саме існування внутрішньодержавного збройного конфлікту на території України не витримують критики.

Висновки. Таким чином, розглядаючи ситуацію підтримки державою рухів опору, які ведуть збройний конфлікт на території іншої держави, важливим моментом у питанні встановлення вини такої держави та притягнення її до відповідальності за розв'язання саме міжнародного конфлікту буде встановлення рівня контролю та підтримки, яку ця держава надавала руху опору, що в свою чергу буде вказувати на обсяг відповідальності держави за різні злочини вчинені нею та під її контролем, починаючи від фінансування найманства та інших воєнних злочинів і до злочину розв'язання агресії та ведення агресивної війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200/conv.
2. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкерстом/Пер.з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
3. Новашок Д.О. Контроль у міжнародному праві: поняття та зміст. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 700–703. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/169.pdf.
4. Новашок Д.О. Тести на суворий та ефективний контроль у міжнародному праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №1. С. 222–227. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/36.pdf.
5. Новашок Д.О. Критерії загального контролю у міжнародному праві. Матеріали міжнародної конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорія та практики», м. Маріуполь, 24 вересня 2021 р. Маріуполь: ДонДУВС, 2021. С. 292–296.
6. Репецький В.М. Міжнародне гуманітарне право : *підручник*. К.: Знання, 2007. 467 с.
7. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: *навчальний посібник*. Харків: ТОВ «Прометей-Прес», 2005. 244с.
8. Carron D. When is a conflict international? Time for new control tests in IHL. *International Review of the Red Cross*. 2016. Vol. 98(3). P. 1019–1041.
9. Ukraine and the Netherlands v. Russian Federation. European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-222889%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-222889%22]})

Дата першого надходження рукопису до видання: 7.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026